

PRILOZI ETNOGRAFIJI I TOPOGRAFIJI NAŠE OBALE U STARO DOBA (II)*

PSEUDO-SKYLAKOV Καταρβάτης ποταμός i JUŽNA GRANICA LIBURNIJE

Duje Rendić-Miočević

Prve pouzdane vijesti o etnografiji i topografiji naše obale nalazimo u *Periplusu*, putopisu-itinereru iz sredine četvrtog stoljeća stare ere, koji je tradicija pogrešno vezala uz ime poznatog logografa Skylaka iz Kariande, suvremenika persijskog kralja Darija (Herodot IV, 44).

Opisujući potanko obalu uokolo Sredozemnoga mora, »od Heraklovih stupova u Evropi do Heraklovih stupova u Libiji« (= Africi, t. j. od jedne do druge obale Gibraltarskog tjesnaca), Pseudo-Skylak nabraja do naše obale petnaestak naroda (*ethne*), s kratkim opisom njihove zemlje. Tako u sjevernom Jadranu spominje najprije Kelte (»koji su tamo ostali nakon vojne«), zatim Venete i Istrane, a onda — duž istočne jadranske obale — Liburne i razna ilirska plemena.

Putopis postaje osobito zanimljiv s opisom naše obale, i to zbog mnoštva etnografskih i topografskih podataka, kojima su prilično oskudna prethodna poglavlja. No, imena su tu većinom znatno iskvarena, pa je gotovo nemoguće utvrditi njihov izvoran oblik. Zato je rijetko koje od njih uspjelo identificirati i, što je još teže, lokalizirati. Oko ubicacije nekih toponima bilo je dosta diskusije, iznesena su bila najrazličnija gledišta i vrlo duhovitije teze. No, ove uglavnom više ne zadovoljavaju, pa postepeno treba prilaziti njihovoj sistematskoj reviziji. Među ovakova, mnogo diskutirana a još neriješena, pitanja ide i Pseudo-Skylakov »Καταρβάτης ποταμός«. jedina rijeka koju pisac navodi na teritoriju Liburna. Na ovaj podatak želim se još jednom ovdje osvrnuti, uz kratki retrospektivni pogled na historijat ovoga pitanja. Ovaj osvrt, kao i uopće sve dalje razmatranje našega pitanja, pretpostavlja kao polaznu točku sam Pseudo-Skylakov tekst odnosnog poglavlja o Liburnima (§. 21), pa ga ovdje citiram — prema Müllerovu izdanju (*Geographi Graeci minores I*, str. 26 i d.):

ΛΙΒΥΡΝΟΙ. Μετὰ δὲ Ἰστρουὺς Λιβυρνοὶ εἰσὶν ἔθνος. Ἐν δὲ τούτῳ τῷ ἔθνει εἰσὶ παρὰ θάλατταν Λιάς, Ἰδασσα, Ἀττιενίτης, Δούρτα, Ἀλουψοί, Ὀλοσοί, Πεδῆται, Ἡμίονοι. Οὗτοι γυναικοκρατοῦνται καὶ εἰσὶν αἱ γυναῖκες ἀνδρῶν ἐλευθέρων· μίγνονται δὲ τοῖς ἑαυτῶν δούλοις, καὶ τοῖς πλησιοχώροις ἀνδράσι. Κατὰ ταύτην τὴν χώραν αἴδε νῆσοί εἰσιν, ὧν ἔγω εἶπεν τὰ ὀνόματα (εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἀνώνομοι πολλαί). Ἰστρίς νῆσος σταδίων τ', πλάτος δὲ ρκ'. Ἡλεκτρίδες, Μεντορίδες, Αἷται δὲ αἱ νῆσοί εἰσι μεγάλαι. Καταρβάτης ποταμός. Παράπλους τῆς Λιβυρνίδος χώρας ἡμερῶν δύο.¹

* Pod gornjim naslovom, koji će obuhvatiti seriju članaka iz naše najstarije toponomastike i etnografije, izišla je već rasprava o Jadastinima u »Vjesniku za arheologiju i historiju dalmatinsku« sv. LII (posebni otisak, Split 1949).

¹ »LIBURNI. Iza Istrana su Liburni. Kod toga naroda u primorju su Lias, Idassa, Attieniti, Dyyrta, Alupsi, (V)olsi, Pedeti, Hemioni. Ovima vladaju žene, a te su žene

Prvi je kušao riješiti pitanje ove zagonetne liburnske rijeke suvremenik i znanac našega Lučića (Lucius) Holstenius, koji odnosno mjesto u *Periplusu* razjašnjuje i prevodi ovako: »*juxta est et* (z: op. pisca) *Arbatis fluvius*.«² Ova konjektura išla je očito za tim, da ovaj iskonstruirani oblik imena rijeke u Pseudo-Skylakovoj Liburniji (»*Arbatis*«) dovode u vezu s imenom otoka *Arba* (Rab). No, činjenica je da Pseudo-Skylak ne pozna ovoga imena, jer izričito kaže da spominje samo one otoke, kojima zna imena („ὧν ἔχω εἰπεῖν τὰ ὀνόματα“), nadovezujući, da ih ima još i drugih, kojima imena ne zna („εἰσὶ δὲ καὶ ἄλλαι ἀνώοντοί πολλαί“). Ime *Arba* dolazi tek u izvorima rimskoga doba (sr. Plinije 5, 21, Ptolemej II, 16 i dr.). Pseudo-Skylak je ovaj otok uključio u skupinu otoka, koju on naziva *Mentorides*. Ovu je tezu, u drugačijoj varijanti, podržavao i Alačević (»La Liburnia e i Liburni di Scilace Cariandeo«, Bull. dalm. XXVI (1905.), str. 201), koji oblik »*Katarbates*« tumači kao »*juxta Arbam*« ossia fiume che ha la sua foce presso Arbe.« Koja bi to rijeka mogla biti, on ne govori, ali najvjerojatnije moramo tu pretpostaviti »l'odierna Foce della Gacka, breve ruscello presso Zerovnica sud di Segna«, s kojom Jelić, Patsch i drugi³ identificiraju Ptolemejev *Tedanius*. Po Jeliću, dapače (c. dj. str. 559), »Ptolemej... smatra joj ušćem morski tjesnac Koromačina — Javorna među Pagom i velebitskim Podgorjem.«

Pichler (»Austria Romana« II-III, str. 151, 270) je pak pretpostavljao, da se po imenu naše rijeke zvalo i pleme, koje je u njenom susjedstvu živjelo („*Κατάρβατες*“). Slično mišljenje imao je i Katančić (»Orbis antiquus« I, str. 591), samo što je on za taj etnik predlagao oblik *Arbati* i u njemu vidio epinim našoj rijeci (sr. Holsteniusov »*Arbatis fluvius*«). Oni su obojica, kao i Müller (»Geogr. Graeci min. I, 28), Zippei (»Di röm. Herrschaft in Illyrien bis auf Augustus, str. 8) i Cons (»La prov. romaine de Dalmatie«, str. 51, 195), ovu rijeku identificirali sa Zrmanjom (*Tedanius*). Sr. i Pape's Wörterbuch d. griech. Eigennamen I. s. v.

Naprotiv Mannert (»Geographie der Griechen und Römer« VII (1812.), str. 286), Gronovius i Patsch prepoznaju u njoj Krku (*Titius*), koju Plinije pozna kao međašnu rijeku Liburnije i Dalmacije (n. h. 5, 21). Pozitivna vrijednost ove identifikacije, uza sve njene manjkavosti (polazi s neodrživog stanovništva da je »*Katarbates*« međašna rijeka, t. j. na južnoj granici Liburnije), ipak je u tome, što je njome dan solidan prilog proučavanju naše obale u davno doba. Time, naime, što je već u ovo doba teritorij Liburna proširen u granice Plinijeve Liburnije, stvorena je široka osnovica za dublje historijsko projiciranje osebnih fizionimije toponimije, onomastike i kultova ovih krajeva, poznatih nam iz perioda rimske dominacije.

slobodnih ljudi: opće sa svojim robovima i ljudima koji žive u njihovu susjedstvu (sc. van granica plemena). Naprama toj su obali ovi otoci, kojima znam imena (a ima ih još mnogo bez imena): otok Istris od 310 stadija, širok 120. Elektridi, Mentoridi. Ovi su otoci veliki. Rijeka *Katarbates*. Plovidba uz liburnsku zemlju traje dva dana.«

² Sr. Lucius, »De Regno Dalmatiae et Croatiae«, 1666, str. 13.

³ Sr. Jelić, Najstariji kartografski spomenik o rimskoj pokrajini Dalmaciji (Glasnik Zem. muzeja u B. H. 1898.; sr. str. 553 i d.), Patsch, Die Lika in röm. Zeit, str. 24, Degrassi, Ricerche sui limiti della Giapidia (Archeografo Triestino, ser. III, vol. XV 1929—1930., str. 295), Gitti (Enciclopedia Italiana, Treccani, vol. XXI, s. v. Liburnia; odatle gornji citat).

Gronovius (sr. Brunelli »Storia della città di Zara« I, str. 66) je oštroomnom konjekturom — »*Katarrhaktēs potamos*« dao prvu realnu mogućnost za identificiranje i lokaliziranje ove Pseudo-Skylakove rijeke (»*Katarbates potamos*«). Ovu je konjekturu izveo na osnovi analogije, koju je — prema Herodotu (VII, 28) — našao u hidronimiji frigijskoga područja. Ovu istu konjekturu dao je — valjda neovisno od Gronoviusa — kasnije i Patsch i propagirao je u više svojih rasprava,⁴ te je upravo preko njega i ušla u literaturu, stekavši odmah u početku dosta uglednih pobornika. I Patscheva konjektura zasniva se na analogijama hidronimije maloazijskoga područja (*Kataraktes*, rijeka u Pamfiliji; sr. Strabon XIV, 4. 1) „ὁ Καταράκτης“ — veli Strabon — „λεγόμενος ἀφ’ ὑψηλῆς πέτρας καταράττων ποταμός . . . ὥστε πόρρωθεν ἀκούεσθαι τὸν φόρον⁵.“

Analogija s našom Krkom (*Titius*), kod ovakove konjektуре, bila je ne samo zanimljiva već i nužna, jer je ona jedina od svih rijeka na našoj obali, na koju se u potpunosti mogu parafrazirati Strabonove riječi ἀφ’ ὑψηλῆς πέτρας καταράττων ποταμός“ κτλ. Krka je i danas na glasu sa svojih slapova (katarakta), od kojih je osobito poznat Skradinski Buk. On naročito, a i ostali, pravi takovu buku, da i ovdje možemo sa Strabonom kazati, „ὥστε πόρρωθεν ἀκούεσθαι τὸν φόρον.“ No, najveći nedostatak ove teze jest u tome, kako sam već upozorio, što ona pretpostavlja našu rijeku na samoj južnoj granici liburnskoga područja. Niže ćemo vidjeti, da li za to ima opravdanja i da li nas na to, ma i čime, ovlašćuje tekst *Periplusa*. Kod ove teze važno je osobito to, što je ona prva uočila da u predanom obliku nemamo gledati pravo, epihorsko, ime ove rijeke, već grčki naziv, dan ovoj anonimnoj liburnskoj rijeci na osnovi njene naročite fizionimije i prirodnog fenomena. To je dobro formulirao Fluss (PWRE X s. v. Καταρβάτης), oslanjajući se na gornju Patschevu konjekturu: »Ps.-Skyl. hat den ihm unbekannt en enheimischen Namen des Flusses wegen der Kataraktenbildung durch die Bezeichnung Καταράκτης, wie auch Strab. XIV 4, 1 einen Fluss Pamphyliens eben deshalb nennt, ersetzt, woraus Καταρβάτης wurde.«

Sasvim drugačije gledaju na genezu ovoga hidronima lingvisti, koji u njemu vide domaći, urođenički naziv rijeke, odnosno u njemu prepoznaju ilirsku osnovu. Tako Jokl (»Reallexikon der Vorgeschichte« 6, 55) u imenu Καταρ-β-ατης prepoznaje isti indoevropski elemenat koji vidimo i u imenima *Ur-b-anus* (Vrbas), *Scar(a)-b-antia*, *Raster-b-ini* i sl. (Poznato je naime da ie. elemenat *b h* u ilirskome uvijek reflektira u *b*). Slično mišljenje zastupaju i drugi ugledni ilirolazi, kao Krahe i Mayer.

Krahe (»Die alten balkanillyrischen geographischen Namen«, str. 80 i 89), rastavljaajući ovo ime na komponente *kat-/arb-* (Κατ-αρβ-ατης), dovodi s njime u vezu toponim *De-cad-aron*, Δεκάτερα, dok ga opet Mayer (»Glotta« 24, 185) osobito upoređuje sa *Catarum* (Kotor). Izvodeći ovo zadnje ime od ilirske osnove sa značenjem »kula, grad«, on i naš hidronim »*Katarbates*« tumači analogijom na domaće ime *Gradašnica*, koje nose, na primjer, pritoci Lima,

⁴ Sr. Der Fluss Katarbates (Österr. Jahresh. 1905, VI, 74—76), Thrakische Spuren an der Adria (ibid. 1907, X, 169—174); sr. str. 170, b.

⁵ »...rijeka, zvana *Kataraktes*, koja se s visoke pećine ruši... tako da joj se buka izdaleka čuje.«

Moravice i Nišave. Istu analogiju pruža, po Mayeru, također i česti njemački hidronim (osobito za potoke) *Burgbach* (sr. k spomenutoj raspravi i Mayerove izvode u »Nast. vjesniku« 41, 118).

Veći dio navedenih verzija o ovoj Pseudo-Skylakovoj rijeci polazio je sa stanovišta, da se u predanom obliku krije njeno pravo ime (n. proprium). Razlika je među njima bila samo u tumačenju ovoga čudnoga hidronima i u stupnju korumpiranosti što su ga pretpostavljale, obzirom na prvobitno stanje.

Na osnovi literarnih podataka, koji se odnose na hidrografiju balkanskoga područja (jedna od tih rijeka nesumnjivo je u granicama starog Ilirika), pokušat ću ponovno osporiti ovo gledište i predložiti rješenje, koje ne će stajati u neskladu s interpretacijom pomenutog mjesta u *Periplusu*.

Jedan stih iz *Argonautika* Apolonija sa Roda (4, 517) upozorava nas da ne smijemo uvijek očekivati ime rijeke u nazivu kojim nam je ona predana putem starih pisaca, već da mjesto njega često puta dolazi kakav slikoviti epitet, kojim je auktor okarakterizirao nju samu ili okolinu kroz koju protječe. Ovo osobito, ako mu je ime rijeke iz bilo kojih razloga ostalo nepoznato ili se u hidronimiji dotičnoga kraja nije osobito isticalo (isp. i danas kod nas tolike rijeke, koje okolno stanovništvo ne zove drugačije nego Rijeka, Rika, Rječina ili slično). Tako su u spomenutim Apolonijevim stihovima „... ἐπ' Ἰλλυρικοῦ μελαμβραθεὸς ποταμοῦ.“⁶ neki kušali utvrditi ime ove ilirske rijeke,⁷ dok nije Mayer (»Studije iz ilirske toponomastike rimske provincije Dalmacije«, Vjesnik dalm. L. (1928—29), str. 94 i d.) upozorio, da se u pridjevu μελαμβραθῆς krije samo slikoviti epitet (»crna i duboka«) ove anonimne ilirske rijeke. Ma da je ovaj epitet samo slikoviti pjesnički izraz, kojim je pisac pojačao lirsku vrijednost svojega djela, on je njime, bez dvojbe, dao i zornu sliku opisivanog ilirskog pejzaža. Zato ne će biti posve neosnovano Ivanovićevo nagadanje, da je i naziv Crna Gora, kao i ime jedne njene rijeke (Crna rijeka), mogao nastati pod istim dojmom, kojim je i pisca *Argonautika* inspirirala priroda ovih ilirskih oblasti. Ovdje možda imamo isti onaj elemenat, koji je ušao u naziv jednog našeg dalmatinskog otoka, Korčule (*Korkyra Melaina*, t. j. crna = šumovita?), kojim su Grci i Rimljani razlikovali taj otok od istoimena Alkinojeva otoka na krajnjoj, južnoj, granici ilirske zemlje (Krf).

Ovakovoj interpretaciji ove jedine Pseudo-Skylakove rijeke na području Liburnije („Καταρβάτης ποταμός“), t. j. da je i ona u *Periplusu* anonimno spomenuta, odnosno da izraz „Καταρβάτης“ nije nikakovo njeno ime, već (neznatno korumpiran) samo karakterističan i sadržajan epitet, odlično pristaju Euripidovi stihovi (Bacch. 1556, izd. Wecklein „... οὐδὲ τὸν καταρβάτην Ἀχέρωντα πλεύσας ἤσυχος γενήσομαι.“⁸ Oni se odnose doista na mitski Aheront, ali ovo ime nosi i nekoliko zbiljskih rijeka epirsko-grčkoga područja, od kojih je — svojim prirodnim fenomenom — najpoznatiji onaj u Thesprotiji (Epir). Baš su ovi fenomeni i dali povoda da je Aheront u mitologiji Grka zauzeo slično mjesto kao Styx, Kokytos i Pyriphlegethon.

⁶ „... na crnoj i dubokoj ilirskoj rijeci.“

⁷ M. Ivanović, Della dedizione delle Bocche di Cattaro a S. M. Imp. Francesco II e dell' antica origine di detta città, Kotor 1799.

⁸ „... i ne ću se smiriti (ni) preplivši Aheront koji vodi u podzemlje“

Nakon restitucije predana oblika „Καταβάτης“ u „καταβάτης“⁹ treba se vratiti teritoriju starih Liburna i ustanoviti, ima li na tome području kakova rijeka, koja bi svojom fizionomijom i prirodnim fenomenom opravdavala ovaj aherontski epitet. Ovdje je, prirodno, najmjerodavniji sam tekst *Periplusa*, te će s njime trebati uporediti i druga poglavlja ovoga putopisa, da ustanovimo, koliko vjerodostojnost smijemo pridati auktoru u pogledu podataka o kojima nas izvješćuje.

Nas ovdje prvenstveno zanima Pseudo-Skylakovo poznavanje hidrografije krajeva koje opisuje i njegova umješnost u lokaliziranju znanih mu hidronima.

Od rijeka, vrijednih spomena, utječu u Jadransko more ove naše rijeke: Zrmanja, Krka, Jadro, Cetina, Neretva i Ombla (Rijeka Dubrovačka). Sve su one poznate starim piscima. Od tih šest Pseudo-Skylak pozna samo četiri,¹⁰ i to: »*kataibates potamos*«, *Nestos*, *Naron* i *Arion*. Identifikacija triju zadnjih, *Nesta* s Cetinom, *Narona* s Neretvom, a *Ariona* s Omblom, nije uopće u pitanju. Zanimljivo je samo upozoriti na tako heterogene nazive Cetine u tradiciji i u historijskim izvorima. Kasniji izvori, među njima i natpisi (ona je jedina rijeka na ilirskoj obali, kojoj se ime sačuvalo u natpisima), zovu je *Hipp(i)us*,¹¹ a donedavna držali su neki da ona, u gornjem svom toku, nosi još i naziv »*Tilurius*«. ¹² Lingvisti su tražili dodira između tih raznih imena njezinih, pa su tako ukazivali na vezu između današnjeg njenog naziva Cetina (**Kentona*; sr. *Kent-aurus*) i *Hipp(i)us*. Oštir i Barić¹³ su mišljenja da je »*Hippios*« grčki prijevod (pred)ilirske riječi **Kentona* (osn. *hippo-*, *kent-* = »konj«), dočim Mayer stoji na stanovištu da je »*Hippios*« staro indoevropsko i ilirsko ime Cetine.

⁹ Riječ (καταβάτης, ον, ὁ poet. st. καταβάτης (καταβαίνω) »der Herabsteigende, Herabfahrende«, sr. Passow, Handwörterbuch der griech. Sprache. I. B., s. v.) je, kako se vidi, složena od priloga κατά (κατά) i osnove βη βά βῆ (glag. pridj. βατός i βατέος). Groška je, držim, nastala ovako: izraz καταβάτης, koji je, bez dvojbe, bio u prvoj redakciji *Periplusa*, polagano je doživljavao svoju metamorfozu, ukoliko su pojedini prepisivači ovog važnog putopisa krajnje, nefunkcionalno i u prilogu κατά (u klasično doba prevladava κατά) stali zamjenjivati sa ρ, pa je novi, tako nastali, oblik ušao u kasnije redakcije ovoga rukopisa, na kojima se zasniva i naš današnji tekst *Periplusa*. U njima je, dakako, takav negrčki oblik bio shvaćen kao (epihorsko) ime ove liburnske rijeke.

»*Kataibates potamos*«, može se, mislim, najbolje prevesti hrv. riječju ponornica. Isp. i riječ ponikva (»*locus ubi fluvius sub terra absconditur*«), koja se vrlo često javlja u našoj suvremenoj toponomastici. Sr. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latium*, s. v.

¹⁰ Zapravo on ih spominje pet, ali jedna od njih nije rijeka (ὁ Πιζός), već je on njome zamijenio Risanski zaljev (v. niže).

¹¹ Sr. CIL III 3202 te članak S. Gunjače »Nov prilog ubikaciji Tiluriuma« (posebni otisak iz *Vjesnika dalm. sv. LII*, Split 1949.).

¹² S ovim pitanjem definitivno je raščistio Gunjača u (ekskursu svojoj radnji »Topografska pitanja na teritoriju stare Cetinske županije« (Tilurium). Isp. i gore citirani njegov članak, posvećen istom pitanju. Gunjača je utvrdio da se ime *Tilurium* odnosi isključivo na ime naselja, za koje uzima današnji Gardun kod Trilja.

¹³ Sr. Barić, *Ilirske jezične studije* (posebni otisak iz 272. knjige Rada Jug. akad. znan. i umj.), str. 47.

¹⁴ *Zeitschrift für vergl. Sprachforschung auf dem Gebiete der idg. Sprachen* (= *KZ LXVI* (1959.) str. 127 i d.

Činjenica, da je **Kentona* u današnjem imenu rijeke (Cetina) nadživjelo njen klasični i historički naziv (*Hipp(i)us*, mogla bi se tumačiti i tako, da je ono bilo domaći naziv rijeke, koji su kasnije, izmjenom etnografskog sloja ovih krajeva, Hrvati direktno preuzeli od starosjedilaca, prilagodivši ga svojim glasovnim osobinama (sr. *Salona* — Solin i dr.). Ime *Hipp(i)us* (kao i starije *Nestos*), koje su ovoj rijeci dali i propagirali grčko-rimski kolonizatori i višestoljetni gospodari ovih krajeva, više se ne javlja u toponomastici našega područja. Ovo bi bio još jedan dokaz, da su mase ilirskog pučanstva u našim krajevima, osobito u unutrašnjosti, usprkos živoj romanizatorskoj djelatnosti, očuvale mnoge osobine autohtone kulture sve do njihova susreta s nadošlim slavenskim slojem.

Identificiranjem *Ariona* s Omblom, *Narona* s Neretvom, a *Nesta* s Cetinom ostaje nam svega još jedna Pseudo-Skylakova rijeka (*»kataibates potamos«*) da je identificirano s jednom od preostalih dalmatinskih rijeka. Jadro (Apolonijev *Salangon*, Strabonov *Salon*).¹⁵ Lukanov *Hiader*) ne dolazi u obzir već zbog svoga položaja. Ostaje, dakle, da se naš *»kataibates potamos«* identificira s jednom od dviju poznatih rijeka sjeverne Dalmacije, Krkom, odnosno Zrmanjom, kako su to i dosad činili mnogi, koji su se ovim pitanjem bavili.

Objie ove rijeke poznate su nam po njihovim historijskim nazivima: Krka *Titius* (Plinije 5, 19, 21, Flór I, 21, Ptolemej II, 16), a Zrmanja *Tedanius* (Ptolemej II, 16: *Τηδανιος, Τιδανιος, Τιδανιος* Plinije 5, 21: *Telavius*). Poseban naziv, koji jednoj od tih dviju rijeka daje auktor *Periplusa* još u četvrtom stoljeću st. e., jedan je od najstarijih primjera, kako su Grei, iz praktičnih razloga moreplovstva i trgovine, domaća imena (ne samo toponime i hidronime već i nazive plemena) na našim obalama nazivali svojim osobitim nazivima. Za ove smijemo pretpostavljati, da su u većini slučajeva vjerne supstitucije (prijevodi) odnosnih izvornih imena. Ova je pojava već i prije bila zapažena, a u najnovije vrijeme osvrnuo se na nju i Barić (c. mj.).¹⁶ Osim spomenutih primjera *»Hippios«* — **Kentona*, *Elafusa* — *Brattia* sr. još nazive *Elektrides*, *Mentorides* (lib. otoci), *Enheleis*¹⁷ (Enhelejeci, ilirsko pleme) i t. d. U ovu kategoriju ide donekle, uz Apolonijev naziv (epitet) *μελαμβραθής*, i naš, t. j. Pseudo-Skylakov „καταβάτης ποταμός“.

Stariji ispitivači držali su, kako je spomenuto, da je *»kataibates potamos«* međašna rijeka, t. j. da ona zatvara južnu granicu Liburnije u Pseudo-Skylakovu opisu te zemlje. Prema njihovu shvaćanju liburnskoga teritorija njeno se identificiranje pomicalo od Zrmanje do Krke, a i obratno, prema prevagnuću jedne od tih teza, sužavao se i širio teritorij Liburna.

Koliki i koji su teritorij zapremali Liburni u doba postanka našega putopisa?

Vlast Liburna, koji su bili odlični i na glasu pomorci (sr. »liburna«, brza i okretna lađa), protezala se nekada nad znatnim dijelom Jadranskoga i

¹⁵ Isti oblik pozna i Ravennas. Sr. moj članak o Jadastinima, c. mj., str. 25, bilj. 21.

¹⁶ ... Grei (zu) i inače prevodili ilirske geografske nazive, kao na pr. kada su njihovi kolonisti nazivali dalmatinsko ostrvo *Brač* imenom *Ἐλαφοῖσα*, izvedenom od grč. *ἔλαφος* »jelen« prema ilir. imenu *Brattia*, izvedenom od ilir. *brento* »jelen«.

¹⁷ Sr. grč. *ἔρχελοσ* »jegulja«.

Jonskoga mora. Istočna obala ovih mora sve do Krfa — do kojega Pseudo-Skylak uzima ilirsku obalu — bila je u njihovim rukama, čini se, sve do šestoga stoljeća, kad ih je tiran Hersikrat, po osnutku grčke (korintske) kolonije na tom otoku s njega protjerao. Ovdje se vjerojatno radi o političkoj vlasti Liburna nad spomenutim područjima i o protjerivanju njihovih kolonija, kakovih mora da je bilo i na suprotnoj, t. j. zapadnoj obali Jadrana, osobito u Picenumu. Njihove diaspore mora da su zahvatile i šire područje Apeninskog poluotoka, kako pokazuju sačuvani toponimi $\Delta\tau\beta\omicron\rho\nu\upsilon\ \delta\rho\omicron\varsigma$ ¹⁸, Livorno < **Liburnum* i sl. Ma da s izrazitim individualnim oznakama, kao i ostali Iliri u Italiji (Japigi), pa Veneti i drugi, i ovi su trajnim djelovanjem romanizacije podlegli asimilaciji, pa je njihov značaj, kao etničkog faktora u tim područjima, stalno opadao. Tako Plinije (3, 110) spominje da je u njegovo doba u vlasti Liburna ostao još samo grad Truentum.¹⁹

Etnički teritorij Liburna u historijsko doba bio je, bez dvojbe, mnogo uži od njihova političkoga i kulturnoga utjecaja na susjedne oblasti. Taj teritorij mora da su znatno ugrožavala ilirska plemena od časa kad je njihova udarna moć porasla a liburnska počela da slabi. Svakako, u doba postanka *Periplusa*, na njihovoj južnoj granici, koju ćemo ovdje pokušati odrediti, nalaze se razna ilirska plemena, među koja u ovo doba još ne možemo ubrojiti — barem što se tiče obalnog pojasa — Dalmate,²⁰ kasnije neposredne susjede i otvorene protivnike Liburna.

Plinije (3, 21) govori, da — u njegovo doba — »*Arsiae Liburnorum gens iungitur usque ad flumen Titium*«,²¹ odnosno (3, 22) »*Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona in amne eo*« (sc. *Titio*);²² Ovu granicu potvrđuju i rezultati ispitivanja iz oblasti onomastike, kultova, a čini se i društvenog uređenja, koji za historijsko (t. j. rimsko) doba daju drukčiju sliku od one što je pruža ostalo ilirsko područje. Ne spominje, valjda, slučajno Pseudo-Skylak jedino kod Liburna stanoviti oblik matrijarhata, jedan njegov relik, koji se još i mnogo kasnije odražuje u specifičnosti liburnskih kultova. Ja sam opetovano²³ povezivao ovu značajnu crtu zaostalog društvenog razvitka Liburna s brojnim i za ovo područje karakterističnim ženskim lokalnim božanstvima (nimfama, personifikacijama), kakovih ne nalazimo nigdje na ilirskom području (sr. *Latra*, *Sentona*, *Iria*, *Ica*, *Iutossica*, *Anzotica*). *Latra* — u mnogo natpisa²⁴ — i *Anzotica* potvrđene su samo na području između Zrmanje i Krke, dakle baš onome koje isti Plinije (3, 21) — nazivajući obalu sjeverno

¹⁸ Polibije III, 100, 2 (isp. Livije XXII, 18). Ova lekcija nije posve sigurna. Nissen (Ital. Landesk. II 787 A) ispravlja u $\Delta\tau\beta\omicron\rho\nu\upsilon\ \delta\rho\omicron\varsigma$ = *Mons Tifernus*, danas Montagna del Matese u sjevernom Samniju. Sr. PWRE XIII s. v. Liburnus.

¹⁹ Ovaj grad nalazio se na istoimenoj rijeci (*Truentus*, danas Tronto) u Picenumu.

²⁰ O njima izlazi u najskorije vrijeme u Glasniku Zem. muzeja u B. H.: N. S. VI. (za god. 1951.) radnja »Onomastička pitanja sa područja ilirskih Dalmata.«

²¹ »Pleme Liburna seže od *Arsie* (Raše) do rijeke *Titija*« (Krke).

²² »Kraj Liburnije i početak Delmatije (je) na toj rijeci« (t. j. *Titiju*, Krki).

²³ Sr. »Ilirska onomastika na latinskim natpisima Dalmacije« (posebni otisak iz Vjesnika dalm., sv. LII, Split 1948.) str. 18, zatim citiranu radnju u Glasniku Zem. muzeja u B. H. (»Onomastička pitanja...«).

²⁴ Sr. Krahe, Lexikon altillyrischer Personennamen, s. v.

od Zrmanje japodskom (»...*flumen Telavium, quo finitur Iapudiae*)²⁵ — ostavlja Liburnima. S ovim je u skladu i vijest Strabonova (VII, 5, 2) da i za japodske obale slijedi liburnska. Na ovome području, koje, također, Liburnima pripisuje i Ptolemej (II, 16, 8), nalazimo cvatuće liburnske gradove, među kojima se ističu *Nedinum, Corinium, Aenona, Iader, Asseria, Varvaria, Scardona* i toliki drugi, kojima su, kako veli Plinije, »*pauca effatu digna aut facilia nomina*.«²⁶ No, možda nam najjaču potporu pružaju epihorska osobna imena, koja su na ovom području (sjeverno od Krke) sasvim drukčija od onih što ih pozna onomastikon ostalih ilirskih oblasti.²⁷ Još i više nego sam onomastikon različita je od ilirske liburnska onomastička formula, koja odaje brži društveni razvitak, a po svome se obliku gotovo izjednačuje s rimskim troimenim sustavom.²⁸ Tempo romanizacije ovih krajeva tekao je brže nego u ostalim ilirskim oblastima, pa su Liburni, uz svoja nacionalna imena, znatno koristili bogatu riznicu rimske onomastike.

S obzirom, dakle, na ove momente, moramo pretpostaviti dulji period liburnske vlasti u ovim krajevima, što ne bi nikako bilo moguće, kad bi uzeli, da je Liburnija još sredinom četvrtoga stoljeća st. e. sezala samo do Zrmanje (t. j. sjeverno od ove rijeke). Konačno, kako bismo onda tumačili to, da su Liburni nekad vladali ovim područjem, a onda, izgubivši ga (u nama nepoznato vrijeme), da je u Strabonovo i Plinijevo, odnosno već u Cezarovo vrijeme, o p e t u njihovu posjedu! Poznato je, naime, da su Dalmati, uz pomoć svojih saveznika, oteli Liburnima grad Promonu godine 50. st. e. Liburni, koji su tada bili sigurno slabiji od Dalmata (ovi su svojoj vlasti podvrgli u to vrijeme 60 gradova!), obratiše se za intervenciju Cezaru, koji je tada bio prokonzul u ovim krajevima, ali — kako veli Apijan (»*Illyr.*« 12) — Dalmati potpuno uništise vojsku koju je Cezar protiv njih bio poslao. Gradanski rat, koji se tada razmahao između pristaša Cezarovih i pristaša Pompejevih, osujetio je pokušaj restitucije ovoga grada Liburnima.

Iz Plinijeve vijesti »*Liburniae finis et initium Delmatiae Scardona in amne eo*« (sc. *Titio*) nije jasno, kome je u njegovo doba pripadao ovaj negda — još u Strabonovo doba (*Σκάρδων Λιβυρνή πόλις*,²⁹ c. mj.) — liburnski grad. Ako bi se gornji citat imao tako interpretirati, da je Scardona »*initium* (t. j. unutar područja) *Delmatiae*«, onda bi ovo bila još jedna, koliko mi se čini neuočena, potvrda agresivnosti Dalmata na račun liburnskog teritorija. Ako su, dakle, Liburni i ovdje bili u d e f e n z i v i, apsurdno je pretpostaviti, da su baš tada stali obnavljati vlast nad »nekadašnjim« svojim područjima.

Kao logičan zaključak svega ovoga nameće se taj, da su Liburni bili trajno u posjedu teritorija između Zrmanje i Krke i da je Krka već u Pseudo-Skylakovo doba bila međašna rijeka između njih i njihovih južnih susjeda, Ilira.

²⁵ »...rijeka *Telavium*, kojom završava Japudija«.

²⁶ »mali je broj imena, koja je vrijedno ili lako imenovati.«

²⁷ Na pr. *Ceunus, -a, Oeplus, -a, Aetor, Poia Oia, Opiavi, Voltisa, Volsus, Potius* i sl. — Sr. Krahe-ov »Lexikon...«, s. v., i moju »Ilirsku onomastiku«, passim.

²⁸ Na pr. *Baebia T. f. Opiā* (CIL III 15036^t, *Asseria*), *Calpurnia C. f. Ceuna* (CIL III 2001, *Corinium*), *Calpurnia C. f. Oepla* (ibid.), *Calpurnia Volaesā* (CIL III 2886, ib.), *C. Ennius Aplif. Aetor* (»Ilir. onom.« str. 60, br. 30, *Aenona*) i t. d. — Sr. »Ilirska onomastika«, Prilog (str. 59—64), passim.

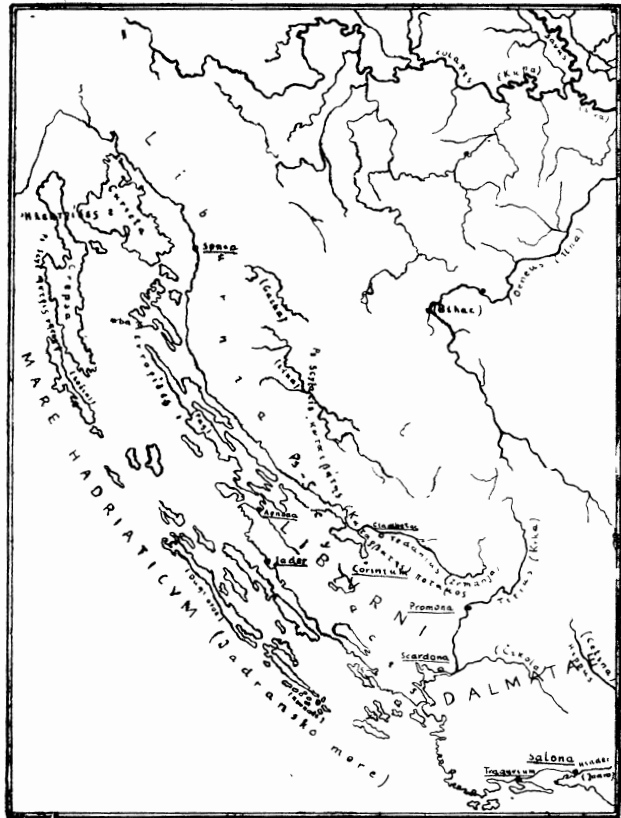
²⁹ »*Scardon(a)* liburnski grad«.

Utvrdivši ovo, vratimo se opet našem tekstu *Periplusa* i ispitajmo 1) da li možemo na osnovi njega zaključiti, da je tu spomenuti »kataibates potamos« na južnoj granici Liburnije i 2) da li ovu rijeku možemo identificirati s našom Krkom.

Da bi pravilno interpretirali Pseudo-Skylakov tekst, potrebno je obratiti pažnju na način njegova opisivanja, koji jasno uočavamo već kod prvih poglavlja *Periplusa*. Pisac, u opisu zemalja »od Heraklovih stupova u Evropi« do Liburnije, rabi sasvim jezgrovitu, lapidarnu formulu, u kojoj nalazimo samo ono što je za pojedinu zemlju — upravo njen obalni pojas — obzirom na praktičnu svrhu ovoga itinerera, najvažnije i najkarakterističnije. Kao primjer navodim ovdje poglavlje o zemlji Veneta (§ 19), iz kojega se jasno vidi stil sastavljača itinerera i podaci koji njega zanimaju, da bi svoj spis učinio korisnim i upotrebljivim za one koji opisivane krajeve namjeravaju posjetiti. »Iza Kelta su Veneti (···Εἰς τοὺς σιάνθρονος···) i rijeka Eridan u njihovoj zemlji (···ἐν αὐτοῖς). Plovidba odatle traje jedan dan.«

Ma da ovako sažet, ovaj opis sadrži, kao što redovito i opis drugih zemalja, ova tri važna podatka (uz stalni redosljed): 1. — ime zemlje, odnosno naroda (s približno determiniranim područjem), 2. — ime, odnosno spomen rijeke u toj oblasti, ukoliko je ima (voda je preduslov za pravilno odvijanje navigacije!) i 3. — duljinu, odnosno trajanje plovidbe uz spomenutu obalu (praktični itinerer).

Naš tekst ovdje, kako vidimo, gubi ovu lapidarnost i postaje epski širok. Tome će u prvom redu biti pridonijelo to, što je naša obala, u redu zemalja kojim ih *Periplus* navodi, prva ovako razvedena (osobito mnoštvo otoka), pa je taj dio specijalno razrađivan u školama, gdje se ovaj spis proučavao, tumačio i prepisivao. Mnogi podaci, koje nam pruža današnji tekst, ušli su, bez dvojbe, kao glose (kojima su dopunjivana manjkava i nejasna mjesta ovoga važnoga

spisa) u jednu od kasnijih redakcija, koja ih je usvojila kao integralne dijelove izvornog Pseudo-Skylakova *Periplusa*. Vrlo je vjerojatno, da je i u opis Liburnije ušla kasnije poneka takova glosa, zbog koje je spomen rijeke (»*kataibates potamos*«) ovdje prividno došao na kraj poglavlja.

Pseudo-Skylak spominje mnoge rijeke u svom itinereru. No, on u uvijek ističe njihov medašni karakter, ako to svojstvo imaju, na pr.: »Od Ibera protežu se Ligijci i Iberi, pomiješani, do rijeke Rodana...« (§. 3), »Od rijeke Rodana do Antija protežu se Ligijci...« (§. 4), »Plovidba uz zemlju Bulina traje dobar dan („ἡμέρας μακρᾶς“, do rijeke Nesta« (§. 22), i t. d. (sr. još osobito §. 23 i 24). Ako, naprotiv, rijeka, koju pisac spominje, nije medašna, onda je imenuje bez ikakove posebne oznake, na pr.: »Prvi u Evropi su Iberi, narod Iberije, i rijeka Iber...« (§. 2), »... iza Regija su ovi gradovi ... i rijeka Krathis« („καὶ ποταμὸς Κραθίς“; sr. ovdje Holsteniusovu konjekturu uz ime naše rijeke: »*et Arbatiss fluvius*«!) (§. 15), »Iza Kelta su Veneti („Ἐπειτὸν ἑστων ἔθνος“) i rijeka Eridan u njihovoj zemlji („ἐν αὐτοῖς“) (§. 19), »Iza Veneta su Istrani („Ἰστροὶ ἔθνος“) i rijeka Istar (Dunav?)...« (§. 20).

»*kataibates potamos*«, kako vidimo, ide u ovu drugu kategoriju, pa je, prema tome, jasno, da ga nemamo smatrati medašnom rijekom. Da je on takovim bio, pisac bi to, bez dvojbe, bio i istaknuo, kako je to i drugdje uradio.

Pisac *Periplusa* htio je, valjda, spomenom jedne liburnske rijeke označiti samo to, da je u njihovoj zemlji „ἐν αὐτοῖς“): sr. opis Venetije) takav riječni fenomen, da »rijeka« ovdje, poput Aheronta — mitskoga i zbiljskoga — ponire u dubine zemlje (ponornica). Eliminiranjem Krke (*Titius*), koja je historijska medašna rijeka Liburna i ostalih Ilira, ostala bi jedina mogućnost da se naš »*kataibates potamos*« identificira sa Zrmanjom (*Tedanius*).

Zrmanja, međutim, ne daje izrazit dojam rijeke koja ponire, ma da svojim kanjonskim tokom — što je odlika mnogih naših primorskih kraških rijeka — pruža vrlo impozantnu sliku, koja je morala duboko impresionirati i djelovati na maštu najranijih grčkih trgovaca, kad su zalazili u ove krajeve. Ovo nas donekle sili da našu pažnju obratimo i na sistem rijeka u liburnskom zaleđu, koje kao ponornice predstavljaju hidrografsku specifičnost ovih kraških oblasti. Među ovim ponornicama ističe se osobito rijeka Lika, koja svojim površinskim tokom (55 km)³⁰ za jedan kilometar nadmašuje i samu Zrmanju. Katančić (c. dj., I., str. 384), u izvještačenoj etimologiji toponima *Ausancalio*, izmišlja joj i ime, »*Sancalus*« (»... quasi ad *San calum* dicas, quod nomen vetus *Likae amnis* fuerit, a quo provincia est adpellata...«).³¹ Na isti način kao što je Pseudo-Skylaku bilo poznato jezero na donjoj Neretvi, u zaleđu ilirskih Manijaca,³² mogao mu je biti poznat i ovaj hidrografski fenomen u zaleđu Liburna, kamo je, bez dvojbe, već rano dopirala zamjena grčkih proizvoda za liburnske i japodske sirovine. Grčki su naime trgovci, dovezavši uzvodno svoju robu Zrmanjom do Obrovca (*Clambetae*), produžavali kopnenim putem u unutrašnjost (sr. Mayer; *De Iapodibus populo Illyrico Celtis commixto*, Serta Hoffilleriana, str. 194). To je, kako je poznato, jedina prirodna veza sjeverne dalmatinske obale sa unutrašnjošću (Likom), te nema dvojbe da je ovaj put već od vrlo rana bio korišten kao trgovačka veza s tim krajevima.

Nije nam poznato je li Pseudo-Skylak našu obalu poznavao iz autopsije ili je svoje podatke crpio iz pričanja, koja su kolala u krugovima grčkih moreplovaca, ali je vrlo vjerojatno da je u njegovu *Periplusu* naša Lik a (a možda čak i Gack a), t. j. površinski tok ovih kraških rijeka, povezan u jedan sistem sa Zrmanjom, koja se lako mogla pričiniti nadzemnim produženjem ovih ponornica. Zaista, u ovom je kraju vrlo čudan hidrografski splet; na malom prostoru, koji pripada istom razvodu, izvori su Krke, Une i Zrmanje, a oni opet nisu daleko od površinskog toka ličkih ponornica. Osim toga, Zrmanjino ušće — u koje su, izgleda, grčki mornari računali i Novigradsko more³³ — stvarno je jedini jači riječni izdanak, koji iz unutrašnjosti izbija na obalu današnjeg Hrvatskog Primorja.

Ovako neprecizna i površna obaviještenost pisca o hidrografskim prilikama naše obale nas ne iznenađuje, kad je poznato, da su uopće starije grčke predodžbe o hidrografiji mediteranskih oblasti dosta netočne. Šteta je što je Hekatejeva *Periegesis* — koja je Pseudo-Skylaku morala biti dobro poznata, te ju je vjerojatno i koristio sastavljajući svoj *Periplus* — ovdje (t. j. kod opisa Liburnije) očuvana samo u fragmentima, pa ne možemo utvrditi vjerodostojnost i točnost njegovih podataka o našoj obali. Pseudo-Skylak ima osobito nejasne predodžbe o hidrografiji istočnoga Jadrana. Na neke od njih možemo ovdje i ukazati: 1. — Dunav mu (*Istros*) jednim rukavom utječe u Jadransko more (ovo je u skladu sa starijom verzijom argonautske priče), 2. — Risanski zaljev mu je, kao i Polibiju (2, 11, 16), rijeka (*Rhizon, ὁ Ῥίζων*),³⁴ 3. — U sjevernoj Dalmaciji, kako smo vidjeli, spominje samo jednu rijeku, i to Zrmanju, dočim ne zna za Krku (koja, valjda, u ranijim trgovačkim pothvatima Grka na našoj obali, nije imala osobita značenja), 4. — Ne pozna Jadr a, istina malene, ali kasnijim piscima (na pr. Apoloniju sa Roda, Lukanu i drugima) znane rijeke, koja je uskoro došla u središte kopnene kolonizatorske djelatnosti dorske (sirakuške) naseobine *Isse*, najznamenitije od svih grčkih kolonija na istočnom Jadranu. Ovim, dakako, nisu iscrpljene sve opaske, koje se mogu staviti na točnost Pseudo-Skylakova opisa naše obale. O njima, kao i uopće o našoj obali u Pseudo-Skylakovu *Periplusu*, raspravljat ću detaljnije na drugom mjestu.

Iz dosadašnjeg razlaganja možemo izvesti ove zaključke:

1. — Teritorij Liburna sezao je na jugu i u Pseudo-Skylakovo doba, kao i kasnije — kad za to imamo izričitih potvrda — do Krke (*Titius*).

2. — Pseudo-Skylakov „*Καταρβάτης ποταμός*“ nije bio međašna rijeka (na granici Liburna i Ilira). Prema tome nema mjesta njegovu identificiranju s Krkom, historijskom graničnom rijekom Liburna i Ilira.

³¹ »... to jest *ad Sancalum* (kraj Sankala), što je bilo staro ime rijeke Like, kojoj je nazvana pokrajina...«.

³⁰ Sr. »Zemljopis Hrvatske« I. (u redakciji dra Z. Dugačkoga, Zagreb 1944.), str. 505.

³² Danas Hutovo blato u Hercegovini (gr. *νυτός* »liven, nasut«). Sr. Radimsky, Skvlaxovo jezero kod Neretve u Hercegovini (Glasnik Zem. muz. u B. H. 1894., str. 533) i Patsch, Pseudo-Skylaxovo jezero — Prinos povijesti donjeg poriječja Neretve (ibid. 1906., str. 367).

³³ Sr. Mayer, *De Iapodibus*... str. 194.

³⁴ „ἐπὶ τὸν Ῥίζωνα ποταμὸν“ (do rijeke Rhizona«, §. 24), „ἄπωθεν τοῦ Ῥίζωντος ποταμοῦ“ (daleko od rijeke Rhizona«, ibid.).

3. — „Καταβάτης“ nije nomen proprium (vlastito ime) ni jedne naše rijeke, već samo slikoviti epitet, kojim je auctor *Periplusa* okrstio a u o n i m n u liburnsku rijeku (Zrmanju?). Ovaj je epitet u kasnijoj redakciji *Periplusa* — na kojoj se temelji i naš tekst — neznatno iskvaren, te ga treba restituirati u „καταβάτης“ sc. ποταμός“ (»kataibates potamos«) i interpretirati ovako: »rijeka koja ponire u dubinu«, t. j. ponornica.

4. — Izrazom »kataibates potamos« auctor je najvjerojatnije dao samo ο π έ υ, t. j. apstraktnu karakteristiku hidrografije liburnskog područja i onih unutrašnjih oblasti, koje gravitiraju liburnskoj obali. U taj prostor on je, vjerojatno, uključio sistem ličkih ponornica.

R É S U M É

Pline dit explicitement (n. h. 5 21, 22) »Arsiae gens Liburnorum iungitur usque ad flumen Titium« et »Liburnorum finis et initium Delmatiae Scardona in amne eo« sc. Titio (Krka d'aujourd'hui). Cependant, un grand nombre de savants, se référant au Périple de Pseudo-Scylax (§ 21.), considèrent qu'à une époque antérieure, contemporaine de l'origine du Périple, la frontière méridionale de la Liburnie était le fleuve Zrmanja — le Telavium (Tedanium) de Pline, le Καταβάτης ποταμός de Pseudo-Scylax. D'autres, cherchant à concilier cette donnée avec les indications mentionnées par Pline, ont reculé la frontière méridionale ethnique de la Liburnie jusqu'à Krka, considérant, comme les premiers, que Καταβάτης était le fleuve limitrophe entre les Liburniens et les Illyriens. Ils ont été amenés à cette conclusion par la mention de ce fleuve à la fin même de la description du littoral liburnien.

Il y a eu quelques tentatives d'explication du nom de ce fleuve (Catarbates) dont C. Patsch et A. Mayer ont donné les versions les plus sérieuses. Tandis que la conjecture du premier (Καταβάτης ποταμός) correspond parfaitement à Krka, bien connue par ses chutes, l'autre dans la forme sus-mentionnée voit la survivance du nom original du fleuve de caractère illyrien.

En partant de l'analyse du texte du Périple l'auteur affirme, avant tout, que d'après ce texte il ne résulte pas le caractère limitrophe de notre fleuve. Tous les fleuves ayant ce caractère dans cet itinéraire, y sont explicitement mentionnés (l'auteur en donne plusieurs exemples). Ce fait permet donc, en ce qui concerne la localisation, de prendre de nouveau en considération le fleuve Zrmanja, qui répond mieux à l'interprétation du texte du Périple.

En s'appuyant sur un vers d'Euripide (Bacch. 1356), l'auteur voit, dans l'épithète καταβάτης (Ἀχέροντα) la possibilité d'une restitution aussi de la forme Καταβάτης du Périple. D'après cela Cata(i) bates ne serait le nom propre d'aucun fleuve de Liburnie mais seulement un terme général par lequel l'auteur du Périple a caractérisé ce phénomène spécifique aux rivières ou fleuves de l'arrière-pays liburnien (cours d'eau souterrains), y compris aussi le fleuve Zrmanja qui, pour les marins grecs peu documentés paraissait être un prolongement naturel du fleuve Lika dont le cours se perd brusquement sous terre. Cette comparaison avec l'Achéron mythique répond bien aux caractères de ces fleuves.

A l'appui de la thèse que la frontière entre la Liburnie et l'Illyrie était sur la Krka dès l'époque de Pseudo-Scylax (IVème siècle avant l'Ère nouvelle), de même qu'à l'époque de Pline, l'auteur cite quelques preuves épigraphiques et onomastiques d'après lesquelles il ressort que non seulement le repertoire onomastique mais aussi les compositions des formules onomastiques en Liburnie étaient essentiellement différents du système onomastique adopté sur le reste du territoire illyrien.

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

GODINA III

1950

BROJ 1-4

NAKLADA „ŠKOLSKE KNJIGE” / ZAGREB

R E D A K C I O N I O D B O R

V L A D I M I R B A B I Ć
M I R O S L A V B R A N T
G R G A G A M U L I N
M A R K O K O S T R E N Ć I Ć
J A R O S L A V Š I D A K

G L A V N I I O D G O V O R N I U R E D N I K

J A R O S L A V Š I D A K

HISTORIJSKI ZBORNIK – GODINA III. – 1950.

I Z D A J E
P O V I J E S N O D R U Š T V O H R V A T S K E
Z A G R E B